

Верховний
Суд

Проблемні питання застосування судами норм Кримінального кодексу України щодо воєнних злочинів у їх співвідношенні з нормами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права

Надія Стефанів
Суддя Верховного Суду

Збройна агресія рф в Україні

- 24 лютого 2022 року відбулось повномасштабне збройне вторгнення російської федерації в Україну, яке розпочалось 20 лютого 2014 року
- 24.04 2022 року введено воєнний стан
- Відповідно до Конституції України суди не припиняють роботу під час воєнного стану
- За чотири місяці збройної агресії виявлено та розслідується (за даними Офісу Генерального прокурора) понад 20 тис. злочинів проти людяності, злочинів агресії та воєнних злочинів

Відправлення правосуддя під час воєнного стану

- Забезпечення права на справедливий суд
- Україна дотримується міжнародних стандартів щодо відправлення правосуддя та дотримання прав людини
- Підготовка суддів до розгляду такої категорії кримінальних проваджень, як воєнні злочини
- Воєнний злочин – за таке діяння передбачена кримінальна відповідальність як безпосередньо за міжнародним правом, так і за національним законодавством

Проблемні питання

1. Питання застосування норм матеріального права
2. Питання застосування норм кримінального процесуального права
3. Внесення до Верховної Ради України законопроекту щодо змін до КК України
4. Дотримання міжнародних та національних стандартів щодо незалежності суддів

Основні проблеми правового характеру та забезпечення судів необхідними ресурсами

Дотримання Конституції України, законів України, норм ЄКПЛ, норм міжнародного гуманітарного права (Женевських конвенцій та додаткових протоколів)

Застосування змін та доповнень до Кримінального кодексу України, КПК України, інших законів, прийнятих під час воєнного стану

Зворотня дія законів в часі

Матеріальні та психологічні ресурси

Основні проблеми щодо застосування норм кримінального процесуального права

Забезпечення дотримання процесуальних прав учасників судового провадження:

обвинувачених, потерпілих, захисників, свідків

Застосування прийнятих під час воєнного стану норм КПК України під час розгляду кримінальних проваджень по суті та визначення їх підсудності

Розгляд справ за відсутності обвинувачених (заочне засудження)

Дослідження доказів (відеозаписи допитів), питання допустимості доказів, отриманих з відкритих джерел

Принцип гласності і відкритості судового провадження

Дотримання міжнародних та національних стандартів щодо незалежності суддів

Міжнародні та європейські норми, які містять рекомендації стосовно забезпечення незалежності суддів, практика ЄСПЛ

Верховенство права

Спеціалізація суддів щодо розгляду воєнних злочинів

Викладення судового рішення

Підготовка суддів щодо практики застосування норм міжнародного гуманітарного права та співвідношення з національним

- Суди потребують ґрунтовного і систематичного професійного навчання міжнародному гуманітарному праву та міжнародному кримінальному праву
- З огляду на величезну кількість справ, що надійдуть в суди для розгляду, ця підготовка має бути розпочата і проведена швидко
- Використовувати можливостей міжнародної допомоги та експертів, які готові долучитися до навчання
- Знати судову практики країн, де відбувався міжнародний збройний конфлікт та практику МКС

Види міжнародних злочинів

- геноцид (genocide)
- злочини проти людяності (crimes against humanity)
- воєнні злочини (war crimes)
- злочин агресії (crime of aggression)

Воєнні злочини

Воєнний злочин – це **серйозне** порушення норм міжнародного гуманітарного права

Воєнний злочин – за таке діяння має бути передбачена кримінальна відповідальність безпосередньо за міжнародним правом

За воєнні злочини передбачена відповідальність в КК України

Римський статут

Воєнними злочинами є:

- 1. Грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-які із діянь проти осіб чи майна, що користуються міжнародним захистом, які застосовуються до міжнародних збройних конфліктів [стаття 8 (2) (а) Римського статуту]:
 - умисне вбивство;
 - тортури чи нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти;
 - умисне завдання сильних страждань чи заподіяння важких тілесних ушкоджень;
 - незаконне, безглузде та значне за обсягами знищення чи привласнення майна, що не викликане воєнною необхідністю;
 - примушування військовополоненого чи іншої особи, яка користується міжнародним захистом, служити у збройних силах ворожої сторони;
 - умисне позбавлення військовополоненого чи іншої особи, яка користується міжнародним захистом, права на справедливий та звичайний судовий процес;
 - незаконне обмеження свободи;
 - взяття заручників

Римський статут

- Інші серйозні порушення законів та звичаїв війни, що застосовуються до міжнародних збройних конфліктів [стаття 8 (2) (b) Римського статуту]:
 - умисний цілеспрямований напад на цивільне населення чи окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях;
 - умисний напад на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, які не є воєнними цілями;
 - цілеспрямоване завдання ударів по персоналу, об'єктам, матеріалам, підрозділам чи транспортним засобам, задіяним у наданні гуманітарної допомоги чи місії по підтриманню миру відповідно до Статуту ООН, поки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи чи цивільні об'єкти за міжнародним правом збройних конфліктів;
 - умисне здійснення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною випадкової загибелі чи травмування цивільних осіб чи завдаватиме шкоди їх майну, цивільним об'єктам чи спричинить загальну, довготривалу та серйозну шкоду навколишньому середовищу, що не можна буде пояснити конкретною чи очікуваною воєнною перевагою внаслідок таких дій в цілому;

Римський статут

- напад на незахищені та такі, що не є воєнними цілями, міста, села, жилі приміщення чи будівлі чи їх обстріл із застосування будь-яких засобів;
- вбивство чи поранення комбатанта, який склавши зброю чи не маючи більше засобів захисту, здався у полон;
- неналежне використання прапору тимчасового перемир'я або переговорів (білого прапору), національного прапору чи військових відзнак та форми ворожої сторони чи ООН, а також емблем, передбачених Женевськими конвенціями, що призвело до загибелі людей чи завдання їм тяжких тілесних ушкоджень;
- пряме або непряме переміщення окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію, чи депортація або переміщення частини чи всього населення окупованої території як в межах відповідної території, так і за її межі;

Ознаки воєнних злочинів

- 1) Об'єктивна сторона даних дій вчиняється під час та безпосередньо пов'язана зі збройним конфліктом
- 2) Вчинення дій, що вважаються грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права:
 - дії, що вчиняються мають грубо потурати норми міжнародного гуманітарного права, які знайшли своє відображення у Женевських конвенціях 1949 року, Додаткових протоколів до них 1977 р., Гаазьких конвенціях 1899 та 1907 р., та ще деяких НПА, що встановлюють перелік воєнних злочинів, а також грубе порушення звичаїв міжнародного гуманітарного права
 - такі дії повинні грубо потурати найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права
 - такі дії будуть визнаватися воєнними злочинами незалежно від їх наслідків
- 3) Такі дії, за загальним правилом, мають вчинятися комбатантами (тобто особами, що володіють правом вести бойові дії від імені держави та уповноважені на це нею) або особами, які володіють правом їм наказувати вчиняти певні дії
- 4) Перелік об'єктів, що можуть бути цілком протиправного посягання закріплені в нормах міжнародного гуманітарного права та користуються його захистом
- 5) Суб'єктивною стороною даних протиправних дій є умисел чи груба необережність.

Ознаки обов'язкові

Воєнні злочини характеризуються такими обов'язковими ознаками:

- подія, яка призвела до правопорушення, сталася у зв'язку чи у контексті збройного конфлікту;
- порушник усвідомлював фактичні обставини, які визначили наявність збройного конфлікту.

Воєнні злочини за українським законодавством

У національному кримінальному законодавстві використовують такі категорії воєнних злочинів:

- Воєнні злочини проти захищених осіб та об'єктів
- Воєнні злочини проти права власності та інших прав захищених осіб
- Воєнні злочини проти гуманітарних організацій та емблем, що надають захист
- Використанні незаконних методів ведення війни
- Використання незаконних засобів ведення війни

Обов'язкові загальні елементи воєнних злочинів

- (1) **Збройний конфлікт**: імовірний злочин вчиняється під час збройного конфлікту.
- (2) **Зв'язок (nexus)**: між діянням обвинуваченого і збройним конфліктом має існувати контекстуальний зв'язок.
- (3) **Серйозне порушення норми МГП**: злочин має представляти собою серйозне порушення певної звичаєвої або договірної норми МГП
- (4) **Індивідуальна кримінальна відповідальність**: діяння має тягнути індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, які вчиняють порушення норми.
- (5) **Усвідомлення контексту ЗК**: обвинувачений усвідомлював існування збройного конфлікту і статусу осіб, як захищених МГП.
- **Захищені особи чи об'єкти**: у деяких складах воєнних злочинів (ст. 8 (2)(а), ст. 8(2)(с)) загальним елементом для них виступають захищувані особи чи об'єкти (protected persons and objects) як потерпілі від злочинів.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!